Edward Skidelsky over het goede leven

Economie als morele wetenschap

Mensen hoeven niet veel te werken om een goed leven te leiden, stelt economisch filosoof Edward Skidelsky (39). Samen met zijn vader, politiek econoom Robert Skidelsky (74) schreef hij het boek *Hoeveel is genoeg*, een alternatief voor economische onverzadigbaarheid.

Tekst: **Frederieke Hegger**

Waarom bent u samen met uw vader een boek gaan schrijven?
'Het korte antwoord is: het was zijn idee. Het boek is geïnspireerd door een essay van de Britse econoom John Maynard Keynes, *Economic Possibilities for our Grandchildren.* Keynes beschrijft de economie hierin als een morele wetenschap, waarbij je de vraag mag stellen: Hoeveel is genoeg? Waar is geld voor nodig? Hij zei: 'genoeg' is wat we nodig hebben voor een goed leven. Ikzelf ben geïnteresseerd geraakt in economie door het lezen van Aristoteles en visies van de Grieken op geld en handel. We waren dus bij dit onderwerp betrokken vanuit verschillende achtergronden.'

Hoe ging de samenwerking?
'Erg harmonieus, het was een mooie ervaring. Over het algemeen waren we het eens. Geen Oedipus-achtige spanningen in elk geval, haha.'

Het boek is onder meer een reactie op de financiële crisis. Hoe is de crisis volgens u ontstaan?
'De bankensector is te machtig geworden. Ze heeft haar eigen regels gecreëerd en de restricties weten te versoepelen. Vroeger was er nog een soort ethische zelfbeheersing: bestuurders gaven zichzelf geen enorme beloningen, want dat was niet netjes in de ogen van de maatschappij. Er was ook een bepaalde consensus over de regels voor de bankensector, maar die is in de afgelopen twintig tot dertig jaar verdwenen. De politiek heeft de bankiers alles gegeven waar ze om vroegen. Daarna werd het een arrogante en wetteloze sector. Er was geen perceptie van "genoeg" meer. Je kan dat ook zien aan de salarissen bij banken. Die zijn enorm gestegen, zonder dat daar qua productiviteit reden voor was.'

Maar kunnen we wel zeggen dat dit alleen iets was van bankiers en politici? Burgers zelf hebben ook veel geleend in die tijd.
'Dat klopt. Maar dat kwam ook door een groeiende inkomensongelijkheid. De relatieve levensstandaard van burgers ging enorm naar beneden. Ze moesten wel lenen om te doen alsof het goed ging. Er zijn veel leningen verstrekt aan arme gezinnen die slecht geïnformeerd waren. De verantwoordelijkheid ligt wat mij betreft dus vooral bij de bankiers en niet bij de burgers.'

'De bankensector werd arrogant en wetteloos'

In het boek hebt u het over de negatieve invloed van kapitalisme op de westerse maatschappij. Maar kunnen we wel zonder een kapitalistisch systeem?
'Kapitalisme kan verschillende vormen aannemen. Tot eind jaren '70 hadden we in Europa en Amerika een gereguleerde vorm van kapitalisme. Er was sprake van herverdeling via het belastingstelsel. Daarna hebben we te maken gekregen met een gedereguleerde vorm, een soort terugkeer naar de 19e eeuw, maar nu met enorme multinationals. Mijn vader en ik doen een oproep voor een terugkeer van de gereguleerde vorm. We willen het kapitalistische systeem zeker niet afschaffen. We willen een versie die wordt bestuurd door de overheid in het belang van het goede leven.'

Wat bedoelt u daarmee: het goede leven?
'Tijdens de voorbereiding van het boek hadden mijn vader en ik het over de basisvoorwaarden voor *the good life*: een waardevol leven. We hebben deze samengevat in de zeven aspecten van het goede leven: gezondheid, zekerheid, respect, persoonlijkheid, vrije tijd, vriendschap en harmonie met de natuur. In de praktijk betekent dat bijvoorbeeld dat mensen niet vanwege de crisis, maar uit zichzelf minder gaan werken. Ze kiezen dan voor minder werkuren en een iets lager salaris. Daarnaast zouden mensen anders kunnen omgaan met hun vrije tijd. Er wordt nu veel televisie

Edward Skidelsky studeerde filosofie en theologie en is docent filosofie aan de University of Exeter.
Robert Skidelsky, emeritus professor politieke economie, schreef de veel geprezen biografie van de Engelse econoom John Maynard Keynes (1883 - 1946), een bekende econoom wiens theorieën over het bestrijden van de crisis in de jaren '30 een belangrijke rol spelen in het huidige debat over de bezuinigingen. Volgens Keynes, én vader Skidelsky, moet een overheid de economie vooral stimuleren in tijden van recessie en juist niet te veel bezuinigen. Robert Skidelsky is sinds 1991 lid van het Britse Hogerhuis.

gekeken of men gaat naar de kroeg. Maar je zou ook meer actieve en creatieve zaken kunnen ondernemen.'

Ziet u mensen om u heen die hun leven al bewust anders inrichten?
'Niet echt. Ik zie vooral mensen die werkloos zijn geworden door de crisis. En mensen die geen werk hebben, zien dat niet als een enorme kans in hun leven. Ze zien het vooral als een persoonlijke ramp. Hun doel is om zo snel mogelijk weer fulltime aan de slag te gaan.'

Hoe komt het dat mensen zoveel belang hechten aan werk? Is dat te verklaren door het kapitalisme?
'De systematische economische groei die we nu ervaren, is een product van het kapitalisme. Vroeger werd de behoefte van mensen bepaald door traditie. Er waren specifieke welvaartsniveaus voor verschillende sociale klassen. Als je een bepaald niveau behaald had, dan had je genoeg. Inmiddels zijn die tradities er niet meer. Mensen kijken niet meer naar de standaard van hun sociale klasse, maar ze vergelijken zichzelf met wat andere mensen hebben. Het is een soort eindeloze ratrace: je moet hard werken om te consumeren. Het is ook niet meer logisch om het over 'genoeg' te hebben. Als je het woord 'genoeg' noemt in een gesprek met een econoom, zegt hij: 'Wat bedoel je? Jij bepaalt zelf wat genoeg is.' Dat is het ideologische effect van kapitalisme.'

'Het is een eindeloze ratrace: je moet hard werken om te consumeren'

Keynes voorspelde in de jaren '30 van de vorige eeuw dat we economisch zo enorm zouden groeien, dat we uiteindelijk veel minder zouden gaan werken. Waarom is dat niet gebeurd?
'Keynes dacht dat we vier tot acht keer rijker zouden worden dan in 1930. Daar heeft hij gelijk in gekregen. Maar hij dacht ook dat we al onze behoeftes zouden kunnen vervullen met vijftien uur werken per week. Die voorspelling is niet uitgekomen en daar zijn een aantal redenen voor. Ten eerste heeft het te maken met de psychologie van behoeftes. We willen iets niet omdat we het nodig hebben, maar omdat andere mensen het hebben. Of omdat anderen het juist niet hebben. Ten tweede heeft het te maken met de verdeling van macht in een kapitalistische markt. Bazen dwingen hun werknemers langer te werken dan ze zouden willen. Er is dus geen sprake van een vrije of eerlijke arbeidsmarkt.'

Dus als we de keuze zouden hebben, zouden we minder werken?
'Onderzoek wijst inderdaad uit dat de meeste mensen minder zouden gaan werken. Maar dan moeten collega's daar ook voor kiezen. De meeste mensen willen wellicht niet minder werken wanneer al hun collega's fulltime blijven werken voor een hoger salaris.'

Er is dus een sociale druk op de perceptie van wat genoeg is.
'Ja. En er is een ideologie van hard werken. Maar mensen hoeven niet veel te werken om een goed leven te leiden. Veel tijd op kantoor is verspilde tijd. Als mensen minder werken, werken ze misschien ook wel efficiënter. Overigens moet ik wel zeggen dat het aantal werkuren in Nederland een stuk lager is dan in het Verenigd Koninkrijk.'

Denk u dat, door de financiële crisis, mensen anders aankijken tegen het streven naar economische groei?
'Er is in elk geval een zoektocht naar alternatieven. Er is een sterke ontevredenheid over hoe het kapitalisme functioneert. Zeker als het gaat om de dominantie van de financiële sector. Het verschil tussen de huidige crisis en die van de jaren '30 is dat er niet echt een alternatief systeem is. Communisme en fascisme zijn het niet en andere stromingen lijken een beetje utopisch.'

Sommige mensen zeggen: ik streef niet meer naar meer bezit, maar naar geluk.
'Wij denken niet dat geluk het doel hoeft te zijn van het leven. Het goede leven zoals wij dat hebben geformuleerd kan zelfs behoorlijk wat ongelukkige momenten met zich meebrengen. Veel mensen zijn ook gelukkig om de verkeerde redenen of om illusies. Soms zijn mensen misschien beter af wanneer ze ongelukkig zijn, want dan zien ze de realiteit tenminste.'

Tot slot. Is het een taak van de overheid om aan te sturen op het goede leven?
'De politiek kan het mensen makkelijker maken om een goed leven te leiden en tegelijkertijd moeilijker maken een slecht leven te leiden. Bij gezondheid kun je bijvoorbeeld denken aan gelijkwaardige zorgkosten. Dus geen enorme kosten voor armere mensen, zoals in Amerika. Zekerheid kan bijvoorbeeld gaan over werkzekerheid: bescherming van de rechten van de werknemer. Daarnaast pleiten wij voor invoering van een basisinkomen, beperking van reclame en belasting op consumptie – in plaats van op inkomen. Zo kan de overheid het goede leven zeker dichterbij brengen.'

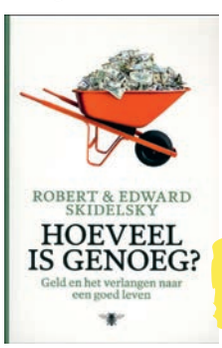

Robert & Edward Skidelsky:
Hoeveel is genoeg?
Geld en het verlangen naar een goed leven.
De Bezige Bij Antwerpen, €19,95. ISBN 9789085424642
Te bestellen bij *Genoeg*: winkel.genoeg.nl/boeken

Reageren op dit artikel? Stuur uw reactie naar redactie@genoeg.nl en **maak kans op een gratis exemplaar van dit boek.**